

2. Інтелектуальні здібності дитини /Упорядники: С. Максименко, Л. Кондратенко, О. Главник. – К.: Мікрос-СВС, 2003. – 96 с.

3. Стадненко Н.М., Ілляшенко Т.Д., Обухівська А.Г. Методика діагностики готовності до навчання в школі дітей шестирічного віку/ Видання друге перероблене і доповнене. Кам'янець - Подільський: Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2006р., - 36с.

4. Ярмола Н.А. Індивідуальна освітня траєкторія дитини з порушеннями інтелектуального розвитку: практичні кроки. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, 2019.

Трикоз Сніжана Валеріївна
канд.пед.наук., відділ освіти дітей з
порушеннями інтелектуального розвитку
Інституту спеціальної педагогіки і
психології імені Миколи Ярмаченка
Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ У ДІТЕЙ З КОМПЛЕКСНИМИ ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ

Необхідною умовою розвитку дітей з комплексними порушеннями розвитку є сенсорне виховання, що забезпечує основу для формування пізнавальної діяльності, оскільки на основі психічних процесів відчуття та сприймання відбувається чуттєве пізнання, ознайомлення з предметним світом. Сенсорне виховання має суттєве значення для розумового, фізичного, естетичного розвитку дитини і необхідне для удосконалення практичної діяльності, оскільки будь-яка дія регулюється відчуттями і є необхідною умовою формування у дитини предметної, продуктивної, трудової та інших видів діяльності.

Сенсорне виховання спрямоване на становлення і удосконалення образів сприймання (безпосереднє чуттєве відображення предмета, явища, процесу у сукупності властивостей) та образів уявлення (образи предметів, явищ, що були сприйняті раніше та зафіксовані словом), на формування нових форм орієнтування у предметному світі.

Сенсорне виховання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку базується на сучасному розумінні сенсорного розвитку, з урахуванням закономірностей та специфічних особливостей сприймання таких дітей (Л. Виготський, О. Войлокова, О. Єкжанова, О. Катаєва, А. Обухівська, О. Стребелева). Сенсорне виховання розглядається як навчально-виховний процес спрямований на розвиток дитини, що відбувається під керівництвом педагога і містить спеціальний зміст, форми і методи роботи. У процесі цілеспрямованого навчання відбувається становлення сприймання, формується орієнтувально-пошукова діяльність, створюються умови для засвоєння дітьми систем сенсорних еталонів та позначення їх словом.

В процесі сенсорного виховання здійснюється ознайомлення дітей із основними різновидами зорових, слухових, кінетичних, кінестетичних, тактильно-рухових та інших відчуттів, та навчання дітей обстеженню предметів та явищ дійсності, формування у них узагальнених способів такого обстеження.

Сенсорні здібності не даються людині в готовому вигляді, дитина народжується на світ з органами відчуття. Але це лише передумова для того, щоб дитина навчилася сприймати всі багатства навколишнього світу. Власне показниками розвинутого сприймання дитини є сформовані перцептивні дії (обстеження) та узагальнені, систематизовані знання про основні різновиди форм, кольорів, звуків, смаків тощо. Це визначає основну мету сенсорного виховання – ознайомлення дітей з виокремленими суспільством системами сенсорних еталонів, тобто формування у них уявлень, та навчання використанню еталонів у процесі обстеження предметів та явищ дійсності, формування узагальнених способів такого обстеження. Досягнення мети сенсорного виховання досягається завдяки вирішенню наступних завдань:

- формування орієнтувально-пошукової діяльності (вміння виокремлювати, порівнювати, об'єднувати предмети в групи тощо);
- ознайомлення дітей з сенсорними еталонами (форми, кольору, розміру), з розмаїттям звуків, фактур, смаків, температур тощо;
- поєднання сенсорного досвіду дитини зі словом, яке позначає власне те, що сприймається, допомагає закріпити в уявленні образи предметів, якостей, властивостей, відношень, що робить їх більш чіткими, систематизованими та узагальненими.

В онтогенезі типового розвитку дітей раннього віку формуються та активно розвиваються різноманітні координації (око-рука, рука-рука, око-рука-вухо), що дозволяє дитині отримувати та аналізувати відчуття зовнішнього світу. Тобто сенсорна основа є необхідним підґрунтям для розвитку інших пізнавальних процесів. Розвиток перцептивних дій дозволяє дитині досліджувати (обстежувати) предмети навколишнього світу, а з часом, шляхом розвитку та навчання дитина засвоює узагальнені способи обстеження предметів. Динаміка розвитку тактильно-рухового сприймання відбувається у послідовності від торкання, невеликих за амплітудою обмацуючих рухів, до вивчення предмета однією рукою, надалі двома і лише після того до обстеження предмета кінчиками пальців за контурами. Дитина ж з порушеннями розумового розвитку торкається предмета, але надалі замість рухів обстеження у неї спостерігаються елементарні маніпулювання цим предметом: трясє, стукає, хапає-відпускає тощо. Відчуття і сприймання у таких дітей формуються із затримкою у часі, своєрідно, із великою кількістю типових та нетипових особливостей. У дітей з порушеннями розумового розвитку легкого ступеня навіть у 6-7 років може не сформуватися синхронність у рухах руки та ока. Діти з інтелектуальною недостатністю сприймають предмет частково, виокремлюючи неістотні ознаки, тобто у них порушена цілісність сприймання, а при типовому розвитку дитина сприймає одразу весь предмет, а потім переходить до деталей. Для більшості дітей з порушеннями

інтелектуального розвитку образ не може стати основою діяльності у предметно-практичному відображенні, оскільки образи предметів у їхньому уявленні спотворені, неповноцінні тощо. Недоліки становлення відчуттів та сприймання зумовлені особливостями психофізичного розвитку таких дітей (недорозвиток уваги, уявлень, пам'яті, мовлення, мислення, предметної діяльності тощо). Без спеціального навчання у дітей з інтелектуальною недостатністю у дошкільному віці не спостерігається зорових форм орієнтування у завданні. Часто діти не враховують просторові ознаки предметів, не користуються пробами, діють силою. Це позначається на їх предметних та предметно-ігрових діях, які найчастіше замінюються маніпулюванням. Сприймання у дітей з порушеннями розумового розвитку характеризується уповільненістю та фрагментарністю. У них страждають зорова та слухова увага, такі діти мають значні труднощі у групуванні предметів за різними ознаками. Невміння діяти однією та двома руками під контролем зору, недостатність зорово-моторної координації у подальшому негативно впливають на оволодіння дитиною всіма видами побутової, практичної та пізнавальної діяльності.

Таким чином, розвиток сприймання і актуалізація різноманітних уявлень про навколишній світ лежать в основі формування вікових психологічних новоутворень та становлення всіх видів дитячої діяльності і поведінки. Це той базис, який постійно повинен розвиватися і вдосконалюватися на всіх роках навчання і виховання дитини в дошкільному закладі, в практичних і продуктивних видах дитячої діяльності.

Список літературних джерел

1. Войлокова Е.Ф. Сенсорное воспитание дошкольников с интеллектуальной недостаточностью: Учебно-методическое пособие / Е.Ф. Войлокова, Ю.В. Андрухович, Л.Ю. Ковалева. - СПб.:КАРО, 2005.- 304с.
2. Катаева А.А., Стребелева Е.А. Дошкольная олигофренопедагогика. / А.А. Катаева, Е.А. Стребелева – М.:Владос, 2001. – 134с.
3. Метиева Л.А., Удалова Э.Я. Сенсорное воспитание детей с отклонениями в развитии: Сборник игр и игровых упражнений. – М.: Издательство «Книголюб, 2007. – 120с.
4. Трикоз С.В. Комплекс програмно-методичного забезпечення «Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання розумово відсталих дітей у спеціальних дошкільних закладах» (програма з сенсорного виховання, методичні рекомендації, дидактичні матеріали) / С.В. Трикоз. – К.: 2012. – 112 с.
5. Трикоз С.В. Сенсорне виховання / Концепція дошкільної освіти дітей з розумовою відсталістю//С.В.Трикоз/ Теорія і практика олигофренопедагогіки та спеціальної психології //За ред. Т. В. Сак /Збірник наукових праць : Вип. 8 — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013 – С.45-49.

**Трофименко Людмила Іванівна,
к. пед. н., ст. н. сп.,**